

# SEKULARIZAČNÉ TENDENCIE V SLOVENSKEJ LEXIKE

## Secularization Tendencies in Slovak Lexis

Mária Imrichová

DOI: 10.17846/CL.2025.18.2.218-229

**Abstract:** IMRICHOVÁ, Mária. *Secularization Tendencies in Slovak Lexis*. Secularizing tendencies in Slovak lexis in the sense of lightening or loosening the form in favour of expanding the vocabulary are manifested by the influence of the relaxation of the political situation also in their use in everyday communication. There are different opinions on this phenomenon, both from the side of the churches and from the side of experts, including linguists. By releasing religious lexis in the sense of expanding its meaning, the extreme ecclesiastical-religious symptomatology is lost and the words enter various social strata, individual and social consciousness, because they are publicly and freely spoken about (celibacy, Vatican, enclitics, etc.).

The use of religious terms in contemporary linguistic practice in Slovakia is clarified by a research probe, which is twofold: research in the Slovak National Corpus and questionnaire research. Specific examples of ecclesiastical and religious terms are used to show how they are perceived by three generations. The release, transfer or borrowing of forms to name common parts of life is regular; the fate of religious terms is similar to the fate of other lexis. It is the power of denotatives that causes religious terms to be used frequently and without respect in common parlance, with the younger generation generally unaware of the word's original meaning or affiliation to religious terminology. There is a socialization of religious lexis – the extreme religious-religious connotation is being lost, they are being brought to places where they were taboo.

**Keywords:** *secularization in language, secularization, biblicism, church term, evangelization*

Ludské hodnoty sú ukryté v písme, v jazyku, v reči. Slová dokumentujú, čo v danom historickom období bolo našim predkom známe, čo poznali, ako mysleli. Ak v historickej lexike existuje slovo, znamená to, že existoval denotát, v najširšom zmysle vec, ktorú slovo označovalo. Slová však neoznačujú len „veci“, označujú abstraktné javy, pocity, vlastnosti, deje, vzťahy, zmýšľanie, vedomie. Ak napríklad existuje v starosloviencine koreň *npavъ* vo význame pravý, priamy, rovný (a v súčasnosti množstvo derivátov s týmto sémantickým príznakom – pravda, spravodlivosť, pravý, správny, pravidlo), znamená to, že predkovia poznali hodnotu rovnosti, priamosti a pravdy. Slovmi Konštantína Filozofa „písaním na vodu je svetská sláva“ (Ferko 2013). Prchavosť hodnoty slova sme si ostro uvedomili počas mediálneho vystúpenia pracovníka ministerstva informatizácie a regionálneho rozvoja, ktorý pri zavádzaní nového informačného systému redaktorovi povedal: „... neviem to jednoduchšie, je to ako *evanjelizácia*, také vysvetlenie toho, ako to funguje...“. V konfrontácii prvého verša Proglasu „*Evanjeliu* svätému som predslovom...“ (Chvála slovenčiny 1998, 27), v ktorom vnímame obsah každého slova s pietou, vyznelo použitie derivátu slova znehodnocujúco jeho pravý zmysel. A to najmä preto, že nepomohlo pochopiť podstatu myšlienky. Je to konkrétny príklad na rozširovanie slovnej zásoby sémantickým odvodzovaním, v tomto

případe biblického termínu. To nás viedlo k uvažovaniu o miere, zmysle a hraniciach prechodu slova z jednej vrstvy slov do druhej z jazykového hľadiska.

Význam slova *sekularizácia* (z lat. *saeculum*, „tento vek, svet“, a *saecularis*, „svetský“, slov. „zosvetšovanie“) sa vykladá ako proces vynímania niečoho z pôsobnosti cirkvi a vplyvu náboženstva (KSSJ 2003), resp. presnejšie, ako proces vytlačania náboženského vplyvu z jednotlivých oblastí ľudskej činnosti (SCS 2005). Druhý výklad obsahuje sémantický príznak vyššej intenzity a tenzie z pozície agensa deja. Ide o proces, ktorý sa najvýraznejšie prejavuje v lexike jazyka. V cirkevnom lexikóne (Lexikon 2009) sa sekularizácia vysvetľuje ako negatívny jav, ktorý znehodnocuje náboženské symboly. Vznikol v prostredí katolíckej cirkvi ako kriticky chápaný výraz zameraný proti modernizmu. Prvýkrát bol v nenáboženskom kontexte použitý vo francúzskej jazykovede (*sécularisation*) v zmysle zosvetštenia v jazyku. Osobné rozhovory so slovenskými kňazmi evanjelickej a katolíckej proveniencie priniesli mierne rozdiely v postojoch k sekularizačným tendenciám v náboženskej a cirkevnej lexike. Evanjelickí kňazi pokladajú za nešťastné používať v prenesených a sekulárnych súvislostiach termíny označujúce sviatosti (v ktorých ide o priamy vzťah človek – Boh, napr. *krst*, *modlitba*, *sviatosť oltárna*), pretože sa stráca, oslabuje váha slova a to, čo sa ním pomenúva. Slová ako napríklad *spoveď*, pri ktorej ide o vzťah človek – Boh, no sprostredkovaný kňazom, sa tak silno a odmietavo nepociťuje. Postoje rímskokatolíckych kňazov boli rigoróznejšie; slová súvisiace s náboženstvom, vierou, cirkvou prenášané do bežnej komunikácie sa pokladajú viac za znevažovanie a znehodnocovanie toho, čo tieto náboženské pojmy pomenúvajú. Pre cirkev majú tieto slová vážny obsah, nemali by sa preto používať tak frekventovane, pretože zovšednejú a stratí sa ich sila, hodnota; náboženské termíny sa tým degradujú.

Prechody slov v rámci (troch základných) opozícií v rozvrstvení slovnej zásoby slovenčiny sú prirodzeným procesom v každej etape vývinu jazyka. Vzhľadom na predmet nášho príspevku si budeme všimáť rozpätie dvoch pólov – štylisticky príznaková a neutrálna lexika, konkrétnejšie, vzhľadom na terminologickú oblasť – náboženská/sakrálna a sekulárna lexika. Prenikanie slov z jednej vrstvy do druhej, najmä prechod slova príznačného pre istý typ či konkrétnu oblasť komunikácie, sa v súčasnej slovenčine prejavuje ako dynamizujúci proces a aj ako spôsob obohacovania lexiky semaziologicko-onomaziologickým derivovaním. Podobná situácia je aj v oblasti náboženskej lexiky, náboženskej terminológie.

Po uvoľnení spoločenskej situácie po roku 1989, a to aj vzhľadom na slobodu prejavovania príslušnosti k cirkvi, sa s väčšou mierou a slobodnejšie začali aj verejne používať slová z oblasti náboženskej komunikácie, slová s primárne religióznym významom. Sekularizácia socializačne ovplyvňuje slovenskú lexiku. Prechodom náboženského pojmu do iných komunikačných sfér dochádza k oslabeniu alebo posunu jeho nábožensko-cirkevného vymedzenia a obsahu, pričom nie vždy ide o procesy, ktoré cirkev na rozdiel od bežného používateľa jazyka – príslušníka či nepríslušníka cirkvi – chápe ako proces vhodný vzhľadom na hodnotu a váhu toho, čo príslušné slová v cirkevnej vierouke a náboženskej societe označujú. Oblasť náboženskej terminológie sa dostáva do popredia odborného záujmu a prináša široké spektrum otázok najmä preto, že sa pod vplyvom spoločensko-politických podmienok minulých desaťročí dostala na perifériu jazykového skúmania. Takmer 40 rokov predchádzajúceho politického režimu to bola lexika tabuizovaná, marginalizovaná (Buzássyzová 1999, 176).

V prvej časti príspevku sa zameriame na spracovanie lexém s náboženským, resp. cirkevným príznakom vo viacerých slovníkoch slovenského jazyka výkladového typu, pretože tie predstavujú fundamentálne lexikografické diela, ktoré poskytujú komplexné informácie o lexike daného jazyka v istom období, a zároveň sa do ich koncipovania premieta/premietol skutočný stav spoločenského poznania. Na spracovaní slovníkov sa nevyhnutne odráža čas ich tvorby, čo osobitne platí pre náboženskú terminológiu. Východiskom nám boli Slovník slovenského jazyka, koncipovaný v rokoch

1959 – 1968 (vedecký redaktor Š. Peciar). Na tento slovník nadviazal Krátky slovník slovenského jazyka; na túto príležitosť sme zvolili jeho 4. vydanie z roku 2003 (vedecký redaktor J. Kačala), ktoré je dostupné na elektronickom slovníkovom portáli Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV aj širokej verejnosti. Najnovším a sústavne koncipovaným lexikografickým dielom je Slovník súčasného slovenského jazyka (SSSJ 2006 – 2021). Slovník slovenského jazyka je dokladom toho, že náboženská a cirkevná terminológia sa v spoločnosti do r. 1989 nemohla rozvíjať v spolupráci a s odbornou konzultáciou cirkevných predstaviteľov a jazykovedcov. Náboženská terminológia z nich bola takmer vylúčená alebo bola spracovaná nepresne. Zachytenie náboženskej terminológie bolo teda dobou osobitne limitované, no autori slovníka napriek tomu dokázali spracovať rôzne výrazy z tejto oblasti, napr. *apoštol*, *archa*, *betlehemský*, *epištoła*, *evanjelium*, *archanjel*, viaceré mali indicie náboženskej oblasti v rámci exemplifikácie, napr. pri prvom význame slovesa *ctiť* (si) *ctí otca svojho i matku svoju*, podobne biblizmy *čakať* a *činiť* v exemplifikáciách *čakať Mesiáša, Krista; dobre, zle činiť niekomu* (Šimková 1999, 197). Pravopis a výklad náboženských termínov boli prispôsobené ateistickému zmýšľaniu. V kolektíve autorov pracovali lingvisti, ktorým viera a cirkevné otázky neboli cudzie, skôr naopak, ich úsilie o vklad hesiel s náboženským príznakom bol však revidovaný konečnou úpravou a rozhodnutím hlavného redaktora o zaradení, resp. výklade príslušných výrazov. Rozsahom väčšie slovníky (Slovník slovenského jazyka a Slovník súčasného slovenského jazyka) majú väčší priestor na opis aj terminologickej lexiky, Krátky slovník slovenského jazyka ako jednozväzkový slovník je limitovaný jednak počtom hesiel, jednak rozsahom výkladu, preto obsahuje „iba“ jadro slovnej zásoby (rozsah vyše 60 000 heslových slov).

Rok 1989 priniesol viacero zmien v spoločenskom a politickom živote, v oblasti jazykovedy sa začal otvorený dialóg teológov s jazykovedcami a realizovali sa konkrétne počiny pri spresňovaní a uzákonení pojmov/výrazov náboženskej terminológie. V treťom (KSSJ, 1997) i štvrtom (KSSJ, 2003) vydaní Krátkeho slovníka slovenského jazyka jeho autori naprávajú deformácie aspoň v takej miere a rozsahu, aké tento (krátky) typ slovníka umožňoval (kolektív spolupracoval s konzultantom na rímskokatolíckych termínoch, ktorý sa podieľal aj na tvorbe a výkladoch náboženskej terminológie v súčasnosti koncipovaného viacdieleho Slovníka súčasného slovenského jazyka). V každom z uvedených slovníkov sa k terminológii či k výrazom z náboženskej oblasti používal odlišný prístup. To sa reflektuje aj v rozsahu a chápaní funkčných kvalifikátorov (Šimková 1999, 197).

Zoznam použitých skratiek kvalifikátorov v uvedených slovníkoch:

Slovník slovenského jazyka (1959 – 1968): *bibl.*, *cirk.*, *náb.*, *sv.*, *liturg.*, *ev.*, *kat.*

Krátky slovník slovenského jazyka (2003): *bibl.*, *cirk.*, *náb.*, *sv.*, *kresť.*, *kat.*, *ev.*, *gréckokat.*, *žid.*, *pred. Kr.*, *po Kr.*

Slovník súčasného slovenského jazyka (2006 – 2021): *bibl.*, *cirk.*, *náb.*, *sv.*

Slovník súčasného slovenského jazyka (2006 – 2021) využíva systém funkčných kvalifikátorov (vo forme skratiek), ktoré sú nositeľmi informácie o sfére používania danej lexikálnej jednotky alebo zachytávajú jej pragmatické príznaky. Náboženská lexika je vymedzená z hľadiska príslušnosti výrazu k náboženskému štýlu nasledovne: Biblické lexikálne jednotky, **bibilizmy**<sup>1</sup> (skratka *bibl.*), sú slová pochádzajúce z textov Biblie, napr. *apokalypsa*, *blahoslavenstvo*, *diabol*, *Eliáš*, *filištínsky*, *Golgota*. K náboženskej lexike (skratka *náb.*) patria lexikálne jednotky v nábožensky orientovaných

<sup>1</sup> Encyklopédia Beliana definuje **bibilizmy** [gr.] ako slová, spojenia slov a dlhšie výpovede z náboženskej literatúry, náboženských spisov, piesní, modlitieb a homílií (napr. *archanjel*, *pokánie*, *rozhréšenie*, *požehnanie*, *hriech*, *milosrdenstvo*, *Desatoro*, *spoved*). Veľká časť biblizmov sa v súčasnosti vyskytuje v hovorovom štýle ako kvalifikujúce slová na osi dobrý – zlý (napr. *anjel* – *čert*, *svätec* – *svätoš*, *požehnaný* – *farizej*). V súčasnosti sa biblizmy využívajú ako štylisticky príznakové výrazy najmä v umeleckom štýle a v homíliách (Beliana 1999).

písaných aj hovorených textoch (duchovné piesne, kázne, homílie a pod.), napr. *askéza*, *džinizmus*, *exorcista*. Cirkevnými lexikálnymi jednotkami (skratka cirk.) sa označujú slová, ktoré pomenúvajú cirkevnú štruktúru a organizáciu jednotlivých cirkví, ich činnosti a prejavy, napr. *antifóna*, *blahorečenie*, *časoslov*, *diakon*, *ekuména*, *encyklika*, *funerál* (SSSJ 2006 – 2021).

V KSSJ (2003) sa osobitne vykladajú termíny evanjelického a katolíckeho pôvodu a označujú sa skratkami *ev.* (v hesle *konvent*), *kat.* (v hesle *sviatosť*). Tieto skratky sa však v Slovníku súčasného slovenského jazyka (2006 – 2021) nevyužívajú, ale sa opisujú celým slovom, pretože to umožňuje veľkosť slovníka. Skratka *sv.* sa využíva vo všetkých vyššie spomenutých slovníkoch pri osobách (napr. *sv. Ján* v hesle *apokalypsa*). V Krátkom slovníku slovenského jazyka sa v 3. a 4. vydaní (KSSJ, 1997; KSSJ, 2003) v porovnaní s predchádzajúcimi vydaniaми nachádza oveľa väčší počet kvalifikátorov súvisiacich s oblasťou náboženstva. Bolo to spôsobené tým, že do prvých dvoch vydaní (1987 a 1989) mohli byť termíny z náboženskej oblasti zahrnuté len v nevyhnutnom rozsahu. Ich dopĺňanie do nasledujúcich vydaní poznačila terminologická rozkolísanosť náboženských výrazov začiatkom 90-tych rokov 20. storočia, ale aj už vyššie spomenuté úsilie autorov vyplniť lexikálne deficity z tejto vrstvy slovenskej lexiky. Zároveň vidno snahu autorov o zreteľnejšie výklady významov termínov spoločných pre katolícke a evanjelické náboženstvo, napr.

biskup -a m. vedúci cirk. hodnostár (v kat. cirkvi) kto prijal plnosť posvätnej vysviacky a obyč. spravuje diecézu; (v ev. cirkvi) prvý duchovný pastier a vedúci náboženského života; generálny b., dištriktuálny b.

Podľa Šimkovej (1999, 195) sa do 3. vydania v r. 1997 oproti predchádzajúcim vydaniám doplnilo takmer 200 heslových slov alebo osobitných významov z náboženskej oblasti.

Slovník súčasného slovenského jazyka zachytáva náboženskú lexiku najdôležitejších cirkví, ktoré na Slovensku pôsobia (rímskokatolícka, evanjelická cirkev augsburského vyznania, gréckokatolícka a pravoslávna, vrátane niektorých židovských reálií). Z hľadiska uvádzania významov sa na prvom mieste uvádza význam všeobecnejší a frekventovanejší; terminologický význam je spravidla na druhom mieste výkladu obsahu hesla.

Ukážka spracovania hesla *charizma* v slovenských výkladových slovníkoch:

#### *charizma*

SSJ (1959 – 1968) – heslo sa neuvádza

KSSJ (1989) – heslo sa neuvádza

KSSJ (1997) – *náb.* osobitný Boží dar

KSSJ (2003) – 1. *náb.* osobitný dar Ducha Svätého nameraný na dobro cirk. a ľudského spoločenstva, 2. mimoriadna schopnosť (blahodarného) pôsobenia na ľudí vôbec

SSSJ (2011) – 1. iba sg. mimoriadna individuálna schopnosť získavať si ľudí prostredníctvom svojich osobitných vlastností a presvedčivosti svojej osobnosti: *osobná ch.*, *vädnuća ch.*; *ch. spisovateľovej osobnosti*; *vyžaruje z nej prirodzená charizma*; *Slovo národ je charizma*; *chýba mu ch.* a iné; 2. (*náb.*) prirodzená aj nadprirodzená schopnosť ako dar Ducha Svätého zameraný na dobro cirkevného a ľudského spoločenstva, napr. schopnosť vyučovať, uzdravovať ľudí a pod.: *úloha chariziem Ducha Svätého*; *charizmy sú rozmanité a sú dávané tým, ktorí sú ochotní ich prijať a slúžiť*; *má veľkú charizmu*

Sekularizačné tendencie v slovenskej lexike v zmysle zosvetšťovania či uvoľňovania formy v prospech rozširovania slovnej zásoby sa prejavujú vplyvom uvoľnenia politickej situácie aj v ich využití v bežnej komunikácii. Na tento jav sú rôzne názory jednak zo strany cirkví, jednak zo strany odborníkov vrátane jazykovedcov. Uvoľňovanie náboženskej lexiky v zmysle rozširovania významu vplýva na socializáciu, lexika sa tak dostáva do verejnej komunikácie. Výsledkom je strata krajnej cirkevno-náboženskej príznakovosti a slová sa dostávajú do rozličných sociálnych vrstiev, na miesta, kde to bolo tabu. Metajazyk cirkvi sa dostáva k ľuďom, do individuálneho i spoločenského vedomia, lebo sa o tom verejne a voľne hovorí (*celibát, Vatikán, enklitika* a pod.). Využívanie náboženských termínov sme sledovali dvoma spôsobmi: v Slovenskom národnom korpuse (ďalej len SNK; p. Tabuľka 1) a dotazníkovým výskumom. V SNK v podkorpuse prim-10.0-public-all (71,00 % publicistické, 16,82 % umelecké, 11,28 % odborné a 0,90 % iné texty; Korpus 2024) sme zisťovali výskyt náboženských termínov, pri ktorých sme zaznamenali výskyt všeobecnejšieho významu (*amen, apokalypsa, konkláve, zvestovať*) a zisťovali sme frekvenciu a pomer výskytu lexémy v náboženskom kontexte a vo všeobecnejšom neutrálnom význame využitím ľavého a pravého kontextu.

**Tabuľka 1:** Výskyt náboženských termínov v Korpuse slovenského jazyka

| SNK<br>prim-10.0-public | spolu | všeobecný význam |        | náboženský kontext<br>(vrátane umeleckého textu) |         |
|-------------------------|-------|------------------|--------|--------------------------------------------------|---------|
| <i>amen</i>             | 925   | 328              | 35,5 % | 597                                              | 64,5 %  |
| <i>apokalypsa</i>       | 255   | 208              | 81,6 % | 47                                               | 18,4 %  |
| <i>konkláve</i>         | 962   | 12               | 1,25 % | 950                                              | 98,75 % |
| <i>zvestovať</i>        | 801   | 641              | 80 %   | 160                                              | 20 %    |

Výklady a spracovanie porovnávaných termínov; krátené, no na tento účel relevantné výklady z KSSJ 2003 (porov. Tabuľka 1):

*amen* I. cit. *náb.* záverečné slovo kresťanských modlitieb a liturg. formúl II. neskl. s. hovor. *expr.* koniec  
*apokalypsa* *cirk.* 1. spis obsahujúci znamenia o konečných osudoch ľudstva a sveta; pren. *kniž.* hrôzostrašná vidina, pohroma 2. posledná kniha Nového zákona, Zjavenie sv. Jána  
*konkláve* *cirk.* zhromaždenie kardinálov voliacich pápeža; uzavreté miesto na túto voľbu  
*zvestovať* 1. oznamovať, oznámiť, ohlasovať, ohlásiť (slávnostných, nevšedným spôsobom); *cirk.:* z. *evanjelium*; *Z-nie* (*narodenie Krista*) *Pána* sviatok 25. marca 2. byť predzvestou, predpoveďou

Náboženské termíny *apokalypsa* a *zvestovať* sa vo všeobecnom metonymickom význame *pohroma* a *oznámiť* používajú veľmi frekventovane (vyše 80 %); v prípade slova *apokalypsa* nejde ani o nový význam slova, ale o sémantický odtienok. Najmenej sekularizovaný je termín *konkláve*, čo možno vysvetliť zložitou a malou frekvenciou procesu, ktorý pomenúva a ktorý nábožensky nevzdelaný človek nemusí poznať.

Cirkevný termín *evanjelium* spomenutý v úvode textu súčasné slovenské výkladové slovníky spracúvajú nasledovne:

*evanjelium* 1. posolstvo o spáse uskutočnenej Ježišom Kristom: *šíriť, hlásať e.*

2. biblický spis, v kt. je opísaný Kristov život, skutky a učenie; výňatok z neho čítaný pri bohoslužbe; časť bohoslužby: *E. podľa Jána; prečítať e.* (KSSJ 2003)  
 evanjelium 1. cirk. posolstvo, dobrá zvesť o spáse uskutočnenej Ježišom Kristom: *kázať e.; žiť podľa evanjelia; hlásať, šíriť e.* kresťanskú vieru 2. cirk. biblický spis Nového zákona, Novej zmluvy opisujúci život, skutky a učenie Ježiša Krista, ako ich ohlasovali jeho učeníci; úryvok z tohto spisu čítaný pri omši; omšová časť, v ktorej sa číta tento úryvok: *Matúšovo, Lukášovo, Markovo e.; Jánovo e., E. podľa Jána; štyri kánonické evanjeliá; apokryfné evanjeliá* Petrovo, Tomášovo evanjelium a pod.; *čítať, spievať e.; po evanjeliu je obyčajne homília; Ježišove zvesti o láske a spravodlivosti ostali zavreté v evanjeliách.* [J. Šimonovič] 3. kniž. niečo hodné úcty, vzor, na čom sa zakladá pevné presvedčenie, v čo sa verí: *bolo to jeho e.; báseň sa stala preňho evanjeliom* 4. expr. niečo, napr. zásady, učenie, šíriace sa vo verejnosti: *e. priateľstva a porozumenia* (SSSJ 2006 – 2021)

V prípade cirkevného termínu *evanjelium* je zrejmy sekularizačný posun zachytený v slovníku súčasnej slovenčiny, a to v dvoch ďalších významoch; jednak ako knižné slovo s pozitívne silným vzťahom k denotátu, jednak ako expresívne slovo pomenúvajúce *niečo* šíriace sa vo verejnosti. Ide o význam, ktorý sme zachytili v úvode spomenutom citáte obsahujúcom slovo *evanjelizácia*, pod ktorým mal poslucháč rozumieť šírenie zásad fungovania informačného programu medzi verejnosť.

O sekularizačných tendenciách nachádzame dostatok dokladov v jazykovom korpuse, v publicistických textoch i popularizačných prejavoch:

A keď budeme mať horší rating, tak zaručene budeme platiť vyšší úrok. Toto nie je bububu, toto je isté ako *amen* v kostole. (Autor je predseda Národnej rady SR a strany SaS<sup>2</sup>.) – Odohral za Bystricu prvú tretinu proti Dolnému Kubínu a znova bol naddlho maród. Bol to takmer *amen* za kariérou. Stačil jeden bodyček do stehna a ľavého kolena. – Toto krátkodobé „zakopnutie“ rozhodne nie je dôvodom na zavedenie nútenej správy, ako sa nechali počuť najväčší pesimisti, že s bankou je už *amen*. Podporuje to aj nedávne vyjadrenie viceguvernéra NBS. – V. Mečiar vyslovuje záverečné *amen*. – Obidva bratislavské kluby môžu o pol roka pripomínať Titanic. Slovo jedného človeka môže znamenať „*amen*“. Najkrajší športový areál na Slovensku má slúžiť svojmu účelu do roku 2010. – Napriek tomu ľuďmi lomcujú emócie a mnohí rozhodujú viac srdcom ako hlavou. V olympijskom *konkláve* tiež sedia ľudia z mäsa a kostí. V závere preváži racionalita, ale aj tá má dva konce. Čo môže poškodiť Chicagu? – Taliansko potvrdilo, že niekoľko dní pred ministerským *konkláve* v Neapole predloží kompromisný návrh celej ústavy. – Všetky najnovšie správy zo sveta hardvéru signalizujú, že *apokalypsa* pre stolové počítače sa už začala. – Čaká nás *apokalypsa*, keď Viktor Orbán vyhrá voľby. – Galactic Command Online - herná *apokalypsa* Dereka Smarta. Len tí najdrsnejší hráči s pamäťou slona a úchylkou v nekvalitných, bezradných hrách si pamätajú, čomuže sa venovalo zoskupenie 3000 A. D. Inc. – Projekt, ktorý ašpiruje na titul „realitná *apokalypsa* roka“, sa zmietá v problémoch. – *Orodovať* pred poslancov prišla aj jedna z nájomníkov domu. – A tak stál Armstrong v Paríži na stupni víťazov ako hnevajúci sa Američan, ktorý *oroduje* za svoj šport, pričom sám z neho akurát odchádza. – Všetky zraky sa teraz otočili na Alana Greenspana, šéfa Fedu, ktorý dnes finišuje svoju *spoveď* o otázkach menovej politiky pred americkým Kongresom. – Drogová *spoveď* politikov dráždi. – *Spoveď* nákupnej maniačky. – Divák vníma báječný humor a iróniu jeho *spovede*. (Korpus)

<sup>2</sup> SaS – slovenská politická strana Sloboda a solidarita.



Okrem stavu a opisu sakrálnych a sekularizovaných výrazov a ich spracovaní v jednotlivých relevantných lexikografických slovenských prácach sme zisťovali ich používanie a „vnímanie“ v priereze viacerých (presnejšie troch) generácií. V roku 2013 sme realizovali prvú etapu výskumu, s odstupom desiatich rokov druhú etapu a chceli sme zistiť: a. či je slovo v chápaní troch generácií výrazom náboženského charakteru/náboženským termínom; b. kontext, v ktorom sa skúmaný náboženský/cirkevný výraz vyskytuje; c. ktorý štylistický príznak je pre danú generáciu prvotným príznakom. Výskum sa realizoval pomocou študentov 1. a 2. ročníka magisterského štúdia odboru slovenský jazyk a literatúra a 1. ročníka magisterského štúdia odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo študujúcich na Prešovskej univerzite, a to v počte 315 (vek 22 – 25 rokov) študentov a ich rodičov (265; vek 43 – 57 rokov) a starých rodičov (187; vek 62 – 86 rokov). Dotazník bol anonymný, súčasťou otázok v dotazníku bola preto aj otázka, či je respondent praktizujúcim veriacim alebo neveriacim.

Z databázy náboženských termínov sme vybrali vzorku výrazov, ktoré predstavujú podľa nášho názoru celý diapazón lexiky od slov majúci všeobecný význam a využívaných v bežnej komunikácii, k slovám, ktoré sa viažu len na sakrálnu prostredie a komunikáciu (spolu 30 výrazov): bázeň, hrešiť, apokalypsa, anjel, chváliť, koleda, konkláve, konvertovať, krédo, nebo, peklo, orodovať, požehnanie, prorok, púť, spasíť, uveriť, večnosť, zákon, zaopatriť, zvestovať, tma, temno, rúcho, bludárstvo, bludný, blahorečiť, obeť, obeta, charisma. Výsledky výskumu kvôli lepšej prehľadnosti uvádzame v tabuľke. Znak - a + u jednotlivých generácií znamená, že príslušná generácia preferuje obsah slova v náboženskom význame:

| Lexéma                            | Výklad a poradie výkladu významu súvisiaceho s náboženskou provenienciou aj s príslušným kvalifikátorom (skrátene výklady z kodifikačnej podoby z KSSJ a SSSJ)                             | Mladšia generácia               | Stredná generácia | Staršia generácia |
|-----------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|-------------------|-------------------|
| Bázeň<br><i>náb.</i> <sup>3</sup> | <i>kniž.</i> strach, obava, tieseň<br><i>náb. b. Božia, b. voči Bohu</i> úcta a láska k Bohu                                                                                               | +<br>úcta<br>obdiv <sup>4</sup> | +                 | +                 |
| Hrešiť<br><i>neutr.</i>           | 1. <i>náb.</i> prestupovať Boží zákon, páchať hriech(y)<br>2. prehrešovať sa, previňovať sa<br>3. dôrazne napomínať, karhať<br>4. preklínať, kliatť, nadávať                               |                                 | -                 | +                 |
| Apokalypsa<br><i>kniž.</i>        | 1. spis obsahujúci zjavenia o konečných osudoch ľudstva a sveta;<br><i>pren. kniž.</i> hrôzostrašná vidina, pohroma: <i>a. vojny</i><br>2. posledná kniha Nového zákona, Zjavenie sv. Jána | -                               | -                 | +                 |

<sup>3</sup> V rámci hesla udávame kvalifikátor relevantný na účely tohto výskumu, pričom v prípade, že sa výklady alebo kvalifikátory v KSSJ a SSSJ odlišujú, vyznačujeme tento fakt v časti výkladu pod príslušnou skratkou slovníka.

<sup>4</sup> V časti Mladšia generácia uvádzame príklady novších, nezvyčajných a v pomere k starším generáciám frekventovaných spojení a výkladov skúmaného výrazu.

|                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                             |   |   |
|---------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------|---|---|
| Anjel<br><i>náb.</i>            | 1. <u>kresť.</u> nadprirodzená bytosť zobrazovaná obyvč. s krídlami, Boží služobník a posol<br>2. <i>expr.</i> dobrý človek<br>3. <i>dopr.</i> → <u>žltý a.</u>                                                                                                                                                  | +<br>Zelený anjel           | + | + |
| Chváliť<br><i>neutr.</i>        | 1. vyslovovať chválu, uznanie, oceňovať, vychvaľovať: <i>ch. žiaka, ch. dobrú prácu</i><br>2. <u>náb.</u> velebiť, oslavovať                                                                                                                                                                                     | -                           | - | - |
| Koleda<br><i>hud.</i>           | 1. vianočná pieseň<br>2. koledovanie<br>3. darček získaný koledovaním<br>4. <u>cirk.</u> trojkráľový obrad vysviacania príbytkov                                                                                                                                                                                 | -<br>koledovať si o výprask | + | + |
| Konkláve<br><i>náb.</i>         | <u>cirk.</u> zhromaždenie kardinálov voliacich pápeža; uzavreté miesto na túto voľbu                                                                                                                                                                                                                             | +                           | + | + |
| Konvertovať<br><i>tech.</i>     | 1. <i>odb.</i> (u)robiť konverziu, zmenu: <i>práv. k. dlh</i> premeniť na iný, pre dlžníka výhodnejší<br>2. <u>náb.</u> prestupovať, prestúpiť na inú vieru: <i>k. na katolícku vieru</i><br>3. <i>elektrotech.</i> (z)meniť striedavý prúd<br>4. <i>hut.</i> skujňovať, skujniť, rafinovať (kov) v konvertoroch | -<br>konvertovať text       | + | + |
| Krédo<br><i>kniž.</i>           | 1. <u>cirk.</u> vyznanie viery<br>2. <i>kniž.</i> súhrn názorov, presvedčenie                                                                                                                                                                                                                                    | -<br>motto                  | - | + |
| Nebo<br><i>neutr.</i>           | 1. obloha<br>2. <u>náb.</u> sídlo bohov, miesto posmrtnej blaženosti;<br><u>kresť.</u> stav večnej blaženosti v spoločenstve života a lásky s Bohom, s anjelmi a svätými: <i>prísť do n-a</i> ;<br><i>pren.</i> božská moc: <i>prosiť n. o pomoc</i>                                                             | -                           | - | + |
| Peklo<br><i>neutr.</i>          | 1. <u>náb.</u> miesto posmrtného zatratenia;<br><u>kresť.</u> stav večného zatratenia<br>2. <i>expr.</i> hrôza, utrpenie: <i>p. vojny, p. duševných múk</i><br>3. <i>expr.</i> nepríjemná situácia, ťažkosti                                                                                                     | -<br>hrôza nepríjemnosti    | - | + |
| Orodovať<br><i>neutr. expr.</i> | 1. <u>náb.</u> prosiť za niekoho u Boha<br>2. <i>expr.</i> prihovárať sa, prosiť                                                                                                                                                                                                                                 | -<br>prosiť                 | - | + |
| Požehnanie <i>náb.</i>          | 1. šťastie, dobro; Božia priazeň<br>2. želanie dobra, šťastia ap., v náb. úkonoch sprevádzané znakom kríža<br>3. <u>cirk.</u> úkon, obrad al. pobožnosť, pri ktorých sa požehnáva                                                                                                                                | +                           | + | + |



|                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                       |   |   |
|----------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------|---|---|
| Prorok<br><i>kniž.</i>     | 1. <u>náb.</u> človek, prostredníctvom kt. Boh hovorí k ľuďom, príp. zjavuje budúcnosť<br>2. <i>expr.</i> kto predpovedá bez ved. základu, veštec                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | -                     | + | - |
| Púť<br><i>neutr.</i>       | 1. <i>kniž.</i> putovanie, cestovanie, cesta<br>2. <u>náb.</u> putovanie na pútnické miesto                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | -<br>dlhá cesta       | + | + |
| Spasiť<br><i>náb.</i>      | 1. <i>kniž.</i> vyslobodiť z ťažkého položenía, zachrániť<br>2. <u>náb.</u> zaistiť spásu<br>3. <i>expr.</i> pomôcť, prospieť                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | +                     | + | + |
| Uveriť<br><i>neutr.</i>    | 1. nadobudnúť presvedčenie o pravdivosti niečoho<br>2. nadobudnúť presvedčenie o existencii niečoho: <i>u. v spravodlivosť;</i><br><u>náb.</u> <i>u. v Boha</i> stať sa veriacim (kresťanom)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | -                     | - | - |
| Večnosť<br><i>neutr.</i>   | 1. jestvovanie bez začiatku a bez konca<br>al. iba bez konca; vlastnosť toho, čo je večné <i>v. Boha</i><br>2. <u>náb.</u> posmrtný život<br>3. <i>expr.</i> veľmi dlhý čas: <i>trvalo to celú v.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | -<br>strašne dlhý čas | - | + |
| Zákon<br><i>neutr.</i>     | 1. práv. norma upravujúca konanie a vzťahy ľudí, inštitúcií; súhrn takýchto noriem<br>2. všeobecne platné, podst. a nevyhnutné súvislosti javov objektívneho sveta, zákonitosť; ich presná formulácia:<br>3. <u>náb.</u> norma správania vyhlásená kompetentnou autoritou pre spoločné dobro: <i>morálny z. súhrn záväzných noriem správania pochádzajúcich od Boha;</i><br><i>zjavený z. kt. Boh verejne oznámil ľuďom;</i><br><u>bibl.</u> <i>Starý z., Nový z.</i> časti Biblie<br>4. ustálené spoloč. pravidlo, obyčaj, zásada, zvyklosť; ich súhrn: <i>rodinné z.</i><br>5. ustálený princíp, zásada, postup v istej (prac.) činnosti: | -                     | - | - |
| Zaopatriť<br><i>neutr.</i> | 1. zaobstarať, zadovážiť, obstaráť<br>2. postarať sa o niekoho: <i>z. dojča; dobre z-ený na starosť</i><br>3. zásobiť: <i>z. (sa) šatami, peniazmi, jedlom</i><br>4. <u>cirk.</u> udeliť sviatosť zmierenia a sviatosť pomazania chorých: <i>z. chorého</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | -                     | - | - |

|                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |               |   |   |
|-----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|---|---|
| Zvestovať<br><i>kniž.</i>   | 1. oznamovať, oznámiť ( <i>význ. 1</i> ), ohlasovať, ohlásiť<br><i>cirk.:</i> z. <i>evangelium</i> ;<br><i>Z-nie</i> ( <i>narodenia Krista</i> ) <i>Pána sviatok</i><br>25. marca<br>2. byť predzvestou, predpovedať                                                                               | -             | + | + |
| Tma<br><i>neutr.</i>        | 1. nedostatok svetla, temno, temnota<br>2. <i>kniž.</i> zaostalosť, nevedomosť, temno: <i>duševná t.</i><br>3. záhadnosť, neistota: <i>zahalený do tmy neznáma</i><br>• <i>expr. (bola) t. ako v rohu, ako vo vreci</i>                                                                            | -             | - | - |
| Temno<br><i>poet.</i>       | 1. bez svetla, tmavý: <i>t-á noc, t-é hory</i><br>2. záhadný, nejasný: <i>t-á minulosť</i><br>3. zaostalý, tmársky: <i>t-é, pavedecké</i><br>4. bezútešný, chmúrny: <i>t-é dni poroby</i><br>5. ( <i>o zvuku</i> ) hlboko znejúci, prítlmený<br>6. zlovestný; podlý, nízky: <i>t-á predtucha</i> ; | -             | + | + |
| Rúcho<br><i>poet. arch.</i> | <i>kniž.</i> slávnostné, obradné oblečenie: <i>svadobné r., kňazské r.;</i><br><i>pren.</i> šaty, oblečenie vôbec: <i>rehoľné r.</i>                                                                                                                                                               | -             | - | + |
| Bludárstvo<br><i>náb.</i>   | SSJ<br>1. tuláctvo, blúdenie;<br>2. bludné učenie;<br><i>cirk.</i> kacírstvo al. inoverectvo<br>SSS<br>1. náuka protiviaca sa oficiálnemu (pôvodne cirkevnému) učeniu, oficiálnej ideológii •                                                                                                      | +             | + | + |
| Bludný<br><i>neutr.</i>     | 1. náhodne zanesený; majúci nepravideľnú dráhu: <i>b-á strela</i><br>2. klamný, falošný, nesprávny: <i>b-é teórie</i><br>3. <i>vhodnejšie</i> blúdiaci, blúdivý: <i>b. balvan</i><br>• <i>expr. chodiť ako b-á ovca</i>                                                                            | -             | - | - |
| Blahorečiť<br><i>náb.</i>   | 1. <i>kniž.</i> vzdávať chválu, vďaku; velebiť, dobrorečiť<br>2. <i>cirk.</i> vyhlásiť za blahoslaveného                                                                                                                                                                                           | +             | + | + |
| Obet'<br><i>neutr.</i>      | 1. dar Bohu 2. nezištné konanie v prospech druhých                                                                                                                                                                                                                                                 | -             | - | - |
| Obeta<br><i>náb. poet.</i>  | obeta -y obiet ž. obeť ( <i>význ. 1, 2</i> )                                                                                                                                                                                                                                                       | +             | + | + |
| Charizma<br><i>odb.</i>     | 1. <i>náb.</i> osobitný dar Ducha Svätého zameraný na dobro cirk. a ľudského spoločenstva<br>2. mimoriadna schopnosť (blahodarného) pôsobenia na ľudí vôbec                                                                                                                                        | -<br>osobnosť | - | + |

Z uvedených výsledkov vyplýva:

1. slová, ktoré sú náboženskými termínmi podľa všetkých 3 generácií:  
*anjel, bázeň, konkláve, požehnanie, spasiť, bludárstvo, blahorečiť, obeta*;
2. náboženské termíny podľa študentov/mladej generácie:  
*bázeň, anjel, konkláve, požehnanie, spasiť, bludárstvo, blahorečiť, obeta*;
3. náb. termíny podľa ich rodičov/strednej generácie:  
*báseň, anjel, koleda, konkláve, konvertovať, požehnanie, prorok, púť, spasiť, zvestovať, temno, bludárstvo, blahorečiť, obeta*;
4. náb. termíny podľa starých rodičov/staršej generácie:  
*báseň, hrešiť, anjel, koleda, konkláve, konvertovať, krédo, nebo, peklo, orodovať, požehnanie, púť, spasiť, večnosť, zvestovať, temno, rúcho, bludárstvo*.

Prekvapujúcejšie výsledky sa viažu k niektorým výrazom. Výraz *apokalypsa* mladá generácia nepokladá za výraz nejako súvisiaci s náboženstvom či Novým zákonom (pravdepodobne vplyv filmového priemyslu). Podobný dôvod predpokladáme aj v prípade výrazu *peklo*, ktoré mladá generácia nepokladá za slovo náboženského charakteru, ale za niečo neprijemné, hrozné (94 %). Výraz *anjel* mladá generácia udáva až v 95 % v súvislosti so Zeleným anjelom, čo je na Slovensku druh záchranej služby. U staršej generácie sa výraz *anjel* chápe v kresťanskom zmysle (100 % opýtaných). Výraz *konkláve*, v čase skúmania slovo v médiách značne aj pre chorobu pápeža frekventované, zaznamenalo vysoký stupeň obsahu i zaradenia k cirkevným termínom. Výraz *konvertovať* sa, naopak, vďaka odbornej polysémii a značného poznania práce s výpočtovou technikou najmä mladou generáciou ako slovo aj náboženského charakteru označilo len 4 % mladých ľudí oproti strednej (35 %) a staršej generácii (61 %). Výraz *bludárstvo* a výraz *obeť* žiadna z generácií nepokladá za výraz súvisiaci s cirkevnou vieroukou či s okolnosťou (v druhom prípade) súvisiacou s darmi Bohu. Podobne je to pri výraze *charizma*, ktorý sa u opýtaných respondentov ani v jednom prípade nespájal s cirkevnou či náboženskou oblasťou.

Záver: Sekularizácia sa prejavuje po roku 1989 aj v slovenskej lexike. Uvoľňovanie, presun či prepožičiavanie foriem na pomenovanie bežných súčastí života je pravidelné, osud náboženských termínov je podobný ako osud ostatnej lexiky. Práve sila denotátov spôsobuje to, že sa náboženské pojmy používajú v bežnom vyjadrovaní frekventovane a bez rešpektu, u mladšej generácie spravidla bez uvedomovania si či poznania pôvodného významu či príslušnosti slova k náboženskej terminológii. Dochádza k socializácii náboženskej lexiky, stráca sa teda výlučná cirkevno-náboženská príznakovosť, slová sa dostávajú do komunikačných sfér, kde boli tabu.

## REFERENCES

- Buzássyová, Klára. 1999. Z problematiky náboženskej terminológie v Slovníku súčasného slovenského jazyka. In Krasnovská, Elena (ed.). Z problematiky náboženských výrazov v spisovnej slovenčine. Bratislava, 175-186.
- Beliana. 1999. Encyclopaedia Beliana. <https://beliana.sav.sk/>.
- Ferko, Milan. 2013. Svätopluk a Metod. I. Bratislava.
- Franková, Monika. 2011. Sloveso krstiť a príbuzné slová v slovenčine (v porovnaní s češtinou). In Nagórko A. – Rytel-Schwarz D. – Schwarz W. F. – Trepte H.-Ch. (eds.). Sprachliche Säkularisierung (Westslawisch – Deutsch). Westostpassagen. Slawistische Forschungen und Texte. Band 13. Hildesheim – Zürich – New York, 219-259.
- Chvála slovenčine. 1998. Hudík, Pavol (ed.). Bratislava – Martin.

- Jarošová, Alexandra – Buzássyová, Klára – Bosák, Ján. 2006. Východiská a zásady spracovania slovníka. In Jarošová, Alexandra – Buzássyová, Klára (eds.). Slovník súčasného slovenského jazyka A-G. Bratislava, 13-47.
- KSSJ. 1997. Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava.
- KSSJ. 2003. Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava.
- Korpus. 2024. Slovenský národný korpus – prim-10.0-public-vyv; prim-10.0-public-all. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2024. <http://korpus.juls.savba.sk>.
- Lexikon. 2009. Lexikon für Theologie und Kirche. Zost. W. Kasper. Herder. 3. vyd. Freiburg – Basel – Wien.
- Pavlovič, Jozef. 2011. Prednášky zo štylistiky. Trnava.
- SCS. 2005. Slovník cudzích slov (akademický). Bratislava.
- SSJ. 1959. Slovník slovenského jazyka. Bratislava.
- SSSJ. 2006 – 2021. Buzássyová, Klára – Jarošová, Alexandra (eds.). Slovník súčasného slovenského jazyka. Bratislava.
- Stanislav, Ján. 1978. Starosloviensky jazyk I. Bratislava.
- Šimková, Mária. 1999. Možnosti využitia Slovenského národného korpusu v oblasti náboženskej terminológie a jej spracovanie v slovenských slovníkoch. In Krasnovská, Elena (ed.). Z problematiky náboženských výrazov v spisovnej slovenčine. Bratislava, 187-204.

Doc. PaedDr. Mária Imrichová, PhD., univ. prof.  
 University of Presov  
 Faculty of Arts  
 Institute of Translation and Interpreting Studies  
 Ul. 17. novembra 1  
 SK-080 01 Prešov  
 Slovakia  
 maria.imrichova@unipo.sk  
 ORCID ID: 0000-0001-7132-3542